

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
1 (65) / 2022

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного
університету оборони України
імені Івана Черняхівського
Протокол № 2 від 1 квітня 2022 р.

Засновник – Національний університету
оборони України

Виходить 6 разів на рік

Свідectво про державну реєстрацію збірника
КВ № 16922-5692 ПР від 15. 07. 2010 р.
Згідно наказу Міністерства освіти і науки
України 02.07.2020 № 886 збірник “Вісник
Національного університету оборони України”
включено до Переліку наукових фахових
видань України категорія «Б» у галузі
психологічні науки, спеціальність – 053
Вид видання – збірник наукових праць
Сфера розповсюдження – загальнодержавна

**Вісник Національного університету
оборони України.** 36-к наук. праць. – К.:
НУОУ, 2022. – Вип. 1 (65). – 150 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В. І. – доктор психологічних наук,
професор;
Воляннюк Н. Ю. – доктор психологічних
наук, професор;
Данилюк І. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Ложкін Г. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Помиткіна Л. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Приходько І. І. – доктор психологічних
наук, професор;
Стасюк В. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Гандзілевська Г. Б. – доктор психологічних
наук, доцент;
Максименко К. С. – доктор психологічних
наук, доцент;
Мілорадова Н. Е. – доктор психологічних
наук, доцент;
Траверсе Т. М. – доктор психологічних
наук, доцент;
Хміляр О. Ф. – доктор психологічних наук,
професор;
Володарська Н. Д. – кандидат
психологічних наук, старший науковий
співробітник;
Перепелюк Т. Д. – кандидат психологічних
наук, доцент;
Фомич М. В. – кандидат психологічних
наук, доцент;
Бочарова О. – професор Республіка
Польща;
Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук,
доцент;

РЕДАКЦІЯ:

Головний редактор – **Осьодло В.**
доктор психологічних наук, професор.
Відповідальний секретар – **Богайчук В.**
кандидат політичних наук, доцент.

ISSN 2617-6858 друк

ISSN 2617-6866 он-лайн

Адреса редакції:

Київ-049, Повітрофлотський проспект, 30
Телефон для довідок: 271-06-23, 271-06-29
web-сайт: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou@ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE
NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY OF UKRAINE
NAMED AFTER IVAN CHERNIAKHOVSKYI

BULLETIN OF
NATIONAL
DEFENSE UNIVERSITY
OF UKRAINE
1 (65 / 2022)

THE COLLECTION OF SCIENTIFIC
PAPERS

Approved by
The Academic Council of the National
Defense University of Ukraine named after
Ivan Cherniakhovskyi
April 1, 2022 (Minutes № 2)

Founded by the National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Publication frequency – six times per year

Certificate of State Registration of Collection of
Scientific Papers KB № 16922-5692 IIP from July 15,
2010

According to the Order of Ministry of Education and Science
of Ukraine 02.07.2020 № 886, the collection is included in
the List of scientific professional publications of Ukraine
category "B" in the field of psychological sciences, specialty
– 053.

Type of Publication – the Collection of Scientific Papers
Sphere of Distribution – countrywide.

**Bulletin of National Defense University of
Ukraine.** The Coll. of Sc. P. – K.: NDUU,
2022. – Issue 1 (65). – 150 p.

EDITORIAL BOARD:

V. Osyodlo – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
N. Volianiuk – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Danyliuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Lozhkin – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
L. Pomytkina – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Prykhodko – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
V. Stasuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Handzilevska – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
K. Maksymenko – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Miloradova – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
T. Traverse – Doctor of Science (Psychology),
Assistant Professor;
O. Khmiliar – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Volodarska – Candidates of Science
(Psychology), Senior Research;
T. Perepeliuk – Candidates of Science
(Psychology), Assistant Professor;
M. Fomych – Candidates of Science
(Psychology), Assistant Professor;
O. Bocharova – Professor, Republic of Poland;
V. Bohaichuk – Candidates of Science (Politics),
Assistant Professor;

EDITORS OFFICE:

Editor – **V. Osyodlo**,
Doctor of Science (Psychology), Professor.
Executive Secretary – **V. Bohaichuk**,
Candidates of Science (Politics), Assistant
Professor.

ISSN 2617-6858 друк

ISSN 2617-6866 он-лайн

The Address of Editorial Office:

Kiev-049, Povitroflotskii Avenue, 28
Contact telephone number: 271-06-23, 271-06-29
website: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou.ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

ЗМІСТ

Питання психології

Барко В. І., Барко В. В., Макаренко П. В., Бондаренко В. Д. Українськомовна адаптація каліфорнійського психологічного опитувальника для використання в роботі з персоналом органів МВС України.....	5
Зликов В. Л., Лукомська С. О. Особливості використання тренінгу життестійкості у психологічній реабілітації учасників бойових дій.....	24
Калениченко Р. А., Клевець Л. М., Петухова І. О. Психокорекція психосоматичних проявів у здобувачів вищої освіти засобами музикотерапії.....	31
Клевець Л. М. Імагінальні форми психічних репрезентацій особистості.....	37
Кравченко В. В. Аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до визначення поняття «гендерної компетентності» фахівців.....	44
Кравченко О. В. Зміни в структурі особистості у військовослужбовців військової служби за контрактом, які мають статус учасника бойових дій.....	53
Матвійчук О. О., Краєва О. А. Проблема формування ідентичності в підлітковому віці у контексті розвитку творчої особистості.....	64
Мицишин М. М., Чемеринська Д. І., Синичич Я. Я. Психологічні особливості взаємозв'язку перфекціонізму та прокрастинації у студентської молоді.....	72
Овсяннікова Я. О., Чабань А. В. Професійна ідентичність як одна із основних складових професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС.....	79
Осадча Л. Ю. Педагогічні аспекти викладання загальної психології в медичному коледжі: специфіка, цілі та методика викладання.....	86
Perepeliuk T. D., Dudnyk O. A., Penzai S. A. Motives of students learning activities in the context of acquired helplessness.....	93
Пилипенко Н. М. Сучасні методи кризової психотерапії при пандемії COVID-19: вітчизняний і зарубіжний досвід.....	101
Соломка Е. Т., Хома Т. В., Хлопек А. Б. Стресостійкість особистості як фактор впливу на опанувальну поведінку студентської молоді.....	111
Стасюк В. В., Ковальчук О. П. Психологічні детермінанти рішення військового керівника в екстремальних умовах діяльності.....	119
Харченко Н. А., Науменко Л. П. Особливості адаптації студентів до дистанційного навчання в умовах пандемії.....	125
Шерешкова І. І. Атрибути тексту та закономірності його психологічного впливу на людину.....	132
Shydelko A. V., Holovach T. M., Mayorchak N. M. Professional adaptation of personality in the educational process.....	141
ДО ВІДОМА АВТОРІВ.....	147

CONTENTS

Issues of psychology

Barko V. I., Barko V. V., Makarenko P. V., Bondarenko V. D. Ukrainian language adaptation of the California psychological inventory for use in work with staff of the mia of Ukraine.....	5
Zlyvkov V. L., Lukomska S. O. Peculiarities of using hardiness training in psychological rehabilitation of combat participants.....	24
Kalenichenko R., Klevets L., Petukhova I. Psychocorrection of psychosomatic conditions in applicants for higher education by music therapy.....	31
Klevets L. Forms of mental representations of the individual.....	37
Kravchenko V. V. Analysis of scientific approaches of domestic and foreign scientists to the definition of the concept of "gender competence" of specialists.....	44
Kravchenko O. V. Changes in the personality structure of military services under contract who have the status of a participant in combat.....	53
Matviichuk O. O., Kraieva O. A. The problem of identity formation in adolescence in the context of creative personality development.....	64
Myshchysyn M. M., Chemerynska D. I., Sinicic J. J. Psychological features of the relationship between perfectionism and procrastination in student youth.....	72
Ovsyannikova Ya. A., Chaban A. V. Professional identity as one of the main compositions of the professional formation of future association officers.....	79
Osadcha L. Y. Pedagogical aspects of the weighing department of the special psychology in the medical college: specificity, purposes and that methodology of the weighing.....	86
Perepeliuk T. D., Dudnyk O. A., Penzai S. A. Motives of students learning activities in the context of acquired helplessness.....	93
Pylypenko N. N. Modern methods of crisis psychotherapy in the COVID-19 pandemic: domestic and foreign experience.....	101
Solomka E., Khoma T., Khlopek A. Stress resistance of a personality as a factor of influence on coping mechanism of young students.....	111
Stasyuk V. V., Kovalchuk O. P. Psychological determinants of a military leader's decision in extreme conditions of activity.....	119
Kharchenko N., Naumenko L. Features of students' adaptation to distance learning under pandemic conditions.....	125
Shereshkova I. I. Attributes of the text and regularities of its psychological influence on humans.....	132
Shydelko A. V., Holovach T. M., Mayorchak N. M. Professional adaptation of personality in the educational process.....	141
INFORMATION FOR AUTHORS	147

Матвійчук О. О. студентка III курсу спеціальності «Психологія»,
Київський університет імені Бориса Грінченка
oomatviichuk.il19@kubg.edu.ua

Краєва О. А. кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії методології і теорії психології,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України;
доцент кафедри практичної психології,
Київський університет імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0001-9681-9966>
o.kraieva@kubg.edu.ua

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті наведено теоретичний аналіз дослідження процесу формування ідентичності особистості в контексті розвитку її творчості, що включає в себе вивчення теоретичних підходів до визначення сутності ідентичності підлітка, зокрема її особистісної форми; дослідження факторів, що впливають на формування та розвиток ідентичності сучасного підлітка, психологічних особливостей творчої ідентичності. Ідентичність розглянуто в якості механізму усвідомлення та привласнення власного «Я», розуміння індивідуальних особистісних характеристик, тяжіння до самореалізації завдяки потягу до розвитку творчої здатності, схильності до конструктивного вирішення кризи. Серед визначальних чинників у процесі формування ідентичності виділено наявність: чітко сформованої ціннісно-мотиваційної сфери, творчої компоненти, розвиненої саморефлексії, визначеного кола творчих інтересів, сформованої адекватної самооцінки, конструктивних взаємовідносин із соціальним оточенням та успішного засвоєння соціальних ролей. Актуалізовано наукову проблематику дослідження творчої ідентичності особистості загалом та творчої ідентичності підлітка зокрема.

Ключові слова: ідентичність; особистісна ідентичність; самовизначення; самоідентифікація; творча ідентичність, творча особистість; творчість; ціннісно-мотиваційна сфера; самооцінка ідентичності; Я-концепція.

Вступ. Ідентичність – поняття, що охоплює чималу кількість різноманітних факторів до схарактеризування психологічних особливостей особистості в проблемному полі наукового дослідження. На противагу існуванню загально вживаних у науковому оберті видів ідентичності, серед яких детально обґрунтовано та представлено особистісну, гендерну, соціальну, фізичну, наративну тощо, в контексті нашого теоретичного дослідження проблеми формування ідентичності підлітка з урахуванням його творчого розвитку, напрошується констатація такого виду ідентичності, як творча ідентичність.

Загалом, поняття ідентичність, насамперед пов'язане з тотожністю та усвідомленням себе, власної унікальності, індивідуально притаманного «Я-образу» та виокремлення його серед більшості різноманітно забарвлених «Я-концепцій» інших особистостей. Як відомо, процес набуття ідентичності в підлітковому віці є надзвичайно важливим етапом набуття психологічної зрілості індивіда, удосконалення можливостей диференціювати й розуміти свої емоції та стани, вміння контролювати їх, розвитку самосвідомості, можливості оцінювати свої вміння й навички, бути так би мовити творцем власної реальності, власного Я. Саме тому вивчення ідентичності особистості крізь призму розвитку її творчості або задіяння творчої константи в діяльності, дозволяє дещо наблизитися до розуміння стану її творчої ідентичності.

Таким чином, **метою представленої статті** є теоретичний аналіз проблеми формування ідентичності підлітка в контексті розвитку творчої особистості, що включає такі **завдання:** розгляд теоретичних підходів до вивчення проблемного питання

дослідження; визначення особливостей формування особистісної ідентичності підлітка, постановка проблемного поля наукового питання творчої ідентичності.

Теоретичне підґрунтя. Процес формування ідентичності залишається однією з ключових тем наукових досліджень становлення та розвитку особистості. Трансформаційна зміна картини світу, епоха постправди, суттєво впливає на актуальність та необхідність дослідження аутентичності, органіки ідентичності особистості, що дорослішає та суттєво стикається з необхідністю створювати себе, власну дійсність, вибудовувати свою реальність. Так, особистість змушена стрімко ставати творцем себе та власної суб'єктності. Наблизитися до наукової констатації зазначеного поняття - творча ідентичність особистості, можемо завдяки досягненню її спорідненого виду ідентичності – особистісної.

Поняття «особистісна ідентичність» можна зустріти в працях та дослідженнях чималої кількості зарубіжних і українських вчених, зокрема Д. Бюдженала, Е. Еріксона, А. Ватермана, Е. Гоффмана, У. Дойса, Д. Кемпбелла, Дж. Марсія, Б. Міда, Ж. Піаже, Дж. Тернера, Б. Шледера, Л. Виготського, І. Кона, С. Рубінштейна, В. Москаленко, Л. Шнейдер.

За Е. Еріксоном «особистісну ідентичність» констатовано як усвідомлений та прийнятий образ себе; здатність адекватно сприймати та володіти своїм «Я», незалежно від зовнішніх обставин; здатність до самореалізації та конструктивного вирішення проблем, що постають перед особистістю в процесі проходження різних етапів її життєвого шляху [5]. Стосовно підліткового віку, особистісна ідентичність постає центральною у формуванні психологічного та соціального благополуччя. Згідно думки вченого, завдання з якими стикається підліток полягає в тому, аби зібрати всі знання про себе та інтегрувати їх у структуру особистої ідентичності, що автоматично передбачає розуміння власного минулого та майбутнього, яке логічно витікає з нього [5].

На противагу зазначеному виду особистісної ідентичності, ідентичність загалом, згідно А. Ватермана безпосередньо пов'язується з самовизначенням людини, що, в свою чергу, імплементує в себе такі елементи або складові ідентичності: цілі, цінності та переконання, яких особа дотримується у житті [2].

У психологічній літературі вивчення поняття ідентичності зачасти пов'язують із ім'ям М.Г. Ярошевського та його дослідженням «Я». Зокрема, було відзначено, що при дослідженні особистісної ідентичності та структури особистості важливо враховувати низку соціально-психологічних характеристик: стать, національність, ім'я тощо [9].

Згідно Дж. Марсія поняття ідентичність загалом визначено як «структуру его - внутрішню самостворювану, динамічну організацію потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії особистості» [2].

Творчий процес досягнення аутентичної ідентичності в підлітковому віці ускладнюється питаннями про: сенс життя, моральні принципи, призначення, рольову невизначеність; заглиблення показників ідентичності під впливом перебігу кризи ідентичності. Саме тому в дослідженні поняття ідентичності, науковці певним чином змушені вивчати чималу кількість чинників, що можуть впливати на процес досягнення ідентичності особами підліткового віку.

З огляду на суспільну резонансу ситуацію в країні та загалом кризовість розглянутого психологічного явища, можна відзначити гостру необхідність чіткого вивчення процесу формування психологічних особливостей особистісної ідентичності підлітка загалом та творчої ідентичності зокрема. В означеному контексті підлітковий вік постає одним із найскладніших та важливих періодів у процесі формування та розвитку особистості. Високий рівень інтелектуального, емоційного та творчого інтелекту, розвинена волява сфера, сформована система цілей та цінностей, виступають основними критеріями успішного досягнення ідентичності.

Тож, актуальність вивчення ідентичності підлітка у контексті розвитку творчої особистості зумовлена стрімкими змінами суспільного та політичного устрою, підвищенням тривожності та невизначеності у зв'язку з перебігом кризи ідентичності зазначеного періоду.

Методи дослідження: аналіз – сучасні наукові публікації згідно теми статті підлягали розгляду з точки зору поглядів на проблему ідентичності (врахування структури особистісної ідентичності, наближення до усвідомлення феномену творчої ідентичності); генералізація – перехід від окремих характеристик структури ідентичності до узагальнених компонентів, що їх об'єднують; синтез – для виокремлення особливостей творчої ідентичності крізь призму розгляду формування ідентичності в підлітковому віці у контексті розвитку творчої особистості; синтез – застосовувався на етапі поєднання сучасних тенденцій, характерних для наукової думки.

Результати і обговорення. Дефініція «ідентичність» в науковому оберті має різні інтерпретації. Так, Е. Еріксон визначав поняття як внутрішню сталість та тотожність особистості, натомість Дж. Г. Мід пов'язував ідентичність зі здатністю ставитись до себе рефлексивно [5].

В сучасних умовах ідентичність розглядають як здатність індивіда до асиміляції особистісного та соціального досвіду, а також підтримання власної унікальності в умовах активного зовнішнього впливу [4]. Ідентичність – це, насамперед ознака зрілої, сформованої особистості, що найкраще підкреслює Е. Еріксон говорячи про те, що одна з найважливіших умов процесу формування ідентичності - здатність самотійно та в повній мірі вирішувати завдання, що постають перед особистістю [5]. Неабиякого питання в окресленому контексті досліджуваної теми набуває констатація поняття творча ідентичність особистості. Переважно, вважаємо, що більш детально наблизитися до розуміння проблематики феномену творча ідентичність можна з урахуванням актуалізації питання особистісної ідентичності, її транспарентних та комплементарних показників.

Виникнення та наявність особистісної ідентичності – важливе новоутворення підліткового віку, що включає формування в підлітка уявлення про свою життєву позицію, ціннісно-мотиваційну сферу, коло інтересів [1].

Тобто, завдяки чималому пізнанню ознак особистісної ідентичності особистості крізь призму її творчості, дотичних до неї видів, ймовірність констатації у науковому контексті зазначеного нами питання творчої ідентичності має шанси збільшити своє позиціонування в проблемному дискурсі наукового знання.

Першочергово, маємо зазначити, що ідентичність, виступає як структурне утворення, яке складається з певних складників, показників, ознак тощо.

Так, важливий внесок у дослідження структури ідентичності здійснив Дж. Г. Мід, вивчаючи явище соціальної детермінації та її взаємозв'язок із свободою особистості. Зокрема, ним створено своєрідну класифікацію з двох видів ідентичності - усвідомлювана та неусвідомлювана [13]. Відповідно формування усвідомлюваної ідентичності, пов'язане з активністю когнітивних процесів, натомість неусвідомлювана прив'язана до творчої компоненти особистості, до творчості, оскільки творчість може здійснюватися в предметному полі несвідомих феноменів.

Згідно А. Ватермана, наголос було здійснено на такому важливому аспекті структури ідентичності особистості, як ціннісно-мотиваційній сфері. Зокрема, виділено два аспекти дослідження: змістовний аспект (професійний вибір, релігійні чи політичні погляди, етичні переконання, прийняття соціальних ролей) та процесуальний (визначення цілей, цінностей, переконань тощо) [2].

За Е. Фроммом виражена потреба в ідентичності сприяє досягненню гармонії та свободи через активність та працю особистості [6]. Так, в праці може бути зреалізована нагальна потреба у творчій складовій означеного процесу.

Без перебільшення, становлення ідентичності у підлітковому віці важливе, адже особа, що намагається здійснити свій творчий вибір в основному під впливом зовнішніх стимулів, осмислюючи свої життєві ролі та позиції, приймає чіткі, самотійні рішення, керуючись уже своїми внутрішніми орієнтирами.

Завданням підлітка постає чітке усвідомлення та реорганізація чималої кількості соціальних ролей, нав'язаних включенням у різні соціальні групи, визначення та прийняття

особистісних, унікальних характеристик, усвідомлення минулого та творче створення уявлення відносно власного майбутнього [8]. Фактором, що позитивно впливає на самоідентифікацію підлітка слугує наявність розвинених творчих інтересів, заняття творчою діяльністю, що стосується різних сфер контексту життєдіяльності [3].

Так, Л. І. Божович визначає підлітковий вік як тривалий перехідний період від дитинства до дорослості, під час якого повністю перебудовується наявний досвід комунікації особи зі світом, оточенням та ставлення до себе [3].

Говорячи про підлітковий вік, подекуди відзначають складність окресленого періоду, пов'язаного з низкою змін, що відбуваються в особистісній та соціальній сферах життя. Серед найбільш поширених рис, притаманних підліткам Л. С. Виготський зазначає тяжіння до опору, вольового напруження, прагнення до невідомого, до пригод та небезпек [14].

Значний вплив на формування ідентичності підлітка здійснює наявність дружніх відносин з ровесниками, як фактор соціальної взаємодії. Зазвичай, підліток прагне віднайти людину, схожу за своїми інтересами до себе.

Також важливий момент, як зазначає А. Е. Личко, - наявність певних захоплень. Відповідно, якщо такі існують, то підліток швидше та легше долає перебіг кризи ідентичності. Так, науковець створює класифікацію цих захоплень: інтелектуально-естетичні, егоцентричні, тілесно-мануальні, накопичувальні та інформативно-комунікативні.

Інтелектуально-естетичні пов'язані, насамперед, з наявністю інтересу до заняття. Егоцентричні - з демонстрацією досягнень задля отримання позитивної оцінки з боку оточення. Тілесно-мануальні пов'язані з бажанням фізичного вдосконалення. Накопичувальні - з потребою зберігати щось та вивчати. Інформативно-комунікативні пов'язані з бажанням отримати інформацію чи нових знайомих [12]. До цього переліку в контексті досліджуваної проблеми, можемо додати й творчі захоплення, як одну зі складових творчої ідентичності особистості.

Іншим важливим аспектом, що впливає на процес формування особистісної ідентичності підлітка є самооцінка ідентичності. Як відомо, для успішного особистісного розвитку необхідна адекватна самооцінка. Адже, підліток із заниженою самооцінкою ідентичності може проявляти агресію або занадто піддаватись впливу оточення. Так, підліток із завищеною самооцінкою може часто конфліктувати з оточуючими, безпідставно ображатися тощо. Наявність адекватно сформованої та стійкої самооцінки ідентичності сприятиме розвитку ідентичності, розумінню себе, встановленню власної цінності та важливості.

Якщо ідентичність розглядається як здатність до визначення та усвідомлення свого Я, особистісних характеристик, позицій та соціальних ролей, результатом досягнення якої є сформоване ставлення до себе, то самооцінку можна вважати певною особистісною оцінкою власних можливостей, поведінки та особистісних рис. За таких умов самооцінка особистості напрямку впливає на процес формування ідентичності, адже від її рівня буде залежати те, наскільки особа приймає себе, чи сформоване у неї позитивне ставлення до себе, наскільки у неї розвинене відчуття самоповаги та власної цінності. До прикладу, низька самооцінка може свідчити про неприйняття себе та, як наслідок, заперечення своєї ідентичності. Важливим фактором при цьому виступає оцінка соціального оточення, як чинника, що суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності підлітка [11].

Окрім позиціонування дослідження ідентичності крізь її структурні компоненти, не завадить торкнутися у розгляді певних сталих моделей формування ідентичності в підлітковому віці. Так, Дж. Марсія при вивченні окресленого періоду, виділяє чотири моделі формування ідентичності, що актуалізуються безпосередньо під час здійснення вибору особистістю:

- досягнута ідентичність - підліток, що пережив кризовий період прийняття рішення; відтіснивши батьківські установки, зміг сформулювати власні позиції, що враховують цілі, мотиви та цінності;

- передрішення – підліток у процесі свого самовизначення керується лише батьківськими установками (або інших значущих людей), намагаючись виправдати очікування оточення;

- дифузія - підліток, який не має ні власних позицій, ні бажання приймати будь-які рішення; проблемою вибору не цікавиться, оскільки не усвідомлює, що може здійснювати значимі рішення;

- мораторій - підліток, який переживає кризу ідентичності; активно вступає в конфронтацію з суспільними нормами; має суперечливі уявлення про себе та світ [11].

Оскільки, проблема формування ідентичності підлітка постає однією з найбільш актуальних питань, враховуючи тенденцію постійних перманентних змін у сучасному світі. Постановка означеної проблематики формування ідентичності в контексті розвитку творчої особистості, визначення в науковому дискурсі її структури та походження, тісно пов'язана з вивченням поняття кризи ідентичності (Г.М. Андрєєва, Т.М. Буякас, А.В. Кузьмін, О.Б. Орлов, М.В. Заковоротна, Л.М. Путілова, А.В. Лук'янов та ін.). Так, криза ідентичності передбачає ускладнення процесу самоідентифікації у підлітковому віці, обумовлена різкими фізіологічними змінами, психічною нестабільністю, завищеними очікуваннями з боку найближчого оточення, наявністю норм, що слугують стандартами, яким має відповідати підліток. Криза ідентичності підліткового віку, згідно нашої думки, виявляється складним феноменом, що виражається в поступовій сумарній зміні психологічних чинників, пов'язаних із зміною ідентифікаційних процесів, що поступово призводять до непогодженості у системі модальностей ідентичності, а саме значимих суперечностей між “Я-реальним” та “Я-ідеальним” [10].

На думку Е. Еріксона успішне проходження кризи ідентичності співвідноситься зі засвоєнням нової ролі «дорослого». Внаслідок цього у психіці підлітка відбуваються зміни, пов'язані з появою почуття самоідентичності [6].

У період перебігу кризи ідентичності відбувається значне загострення трансформації самооцінки ідентичності, адже, по-перше, рівень самооцінки є важливим чинником, що визначає успішність досягнення самоідентичності, в той же час може зазнавати значної дестабілізації внаслідок зовнішніх впливів, переструктуризація системи соціальних взаємовідносин, особистісних психологічних змін, пов'язаних із необхідністю здійснення самостійних рішень та виборів.

Таким чином, процес досягнення особистісної ідентичності підлітком залежить від багатьох чинників. Серед яких, зокрема, ми розглянули структуру ідентичності, модель становлення ідентичності, самооцінку ідентичності, наявність творчих захоплень та інтересів, перебіг кризи ідентичності.

Відповідно при дослідженні проблемного поля питання доцільно зазначити, що на успішність усвідомлення своєї творчої ідентичності на особистість впливає низка факторів, серед яких самооцінка діяльності (в тому числі потенційна), оцінка значущого оточення, ціннісна сфера підлітка, наявність цілей та переконань, інтересів тощо.

Загалом під поняттям «творча ідентичність» розуміємо усвідомлення себе як творчої особистості, тобто здатності визначити та розвивати свій творчий потенціал, інтереси, захоплення та здібності. Серед рис, що, насамперед, приписують творчій особистості: прагнення до розвитку та самоактуалізації, спонтанність та чутливість, психологічна зрілість, скептичність при сприйнятті інформації, здатність самостійно, критично мислити, не схилиючись до думки більшості. В підґрунті творчої ідентичності лежить наявна успішна творча самоідентифікація, яка може бути пов'язана з розвиненою уявою, здатністю до самоконтролю, гнучким та пластичним мисленням тощо.

Однак, разом з цим А. Маслоу виділяє ряд бар'єрів, що можуть ускладнювати процес досягнення творчої ідентичності та будь-яку творчу діяльність в цілому, зокрема

конформізм (бажання не виділятися, бути як усі), зовнішня та внутрішня цензура (свідоме чи несвідоме витіснення будь-чого оригінального), ригідність мислення (нездатність вирішувати типові завдання новими способами), імпульсивність думки (бажання вирішити все якомога швидше), пізнавальний егоцентризм (нездатність змінювати перспективу своєї пізнавальної діяльності. Якщо поглянути на питання з фокусу гуманістичної парадигми, зокрема А. Маслоу то наявність творчого потенціалу ототожнюється з тяжінням до самоактуалізації, як найвищої потреби людини, що дозволяє зробити припущення про справді значимість досягнення творчої ідентичності особистістю. Якщо враховувати, що творча ідентичність тісно пов'язана з цілями, інтересами та захопленнями, то самоідентифікація підлітком себе як творчої особистості, буде свідчити про наявність розвинених та чітко сформованих факторів, що впливають на особистісну ідентичність та полегшують перебіг кризи ідентичності [7].

Таким чином, досягнення та розуміння творчої ідентичності особистості, зокрема підліткового віку, можливе за умови вивчення проблеми формування ідентичності у контексті розвитку творчої особистості.

Отже, підсумовуючи вищезазначені положення, слід визнати, що наближення до розуміння проблематики феномену творча ідентичність реальне з урахуванням актуалізації питання особистісної ідентичності, її транспарентних і комплементарних показників та ознак.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Внаслідок аналізу теоретичної літератури за обраною темою, можна стверджувати, що питання формування ідентичності станом на тепер залишається актуальним, адже компоненти структури ідентичності, показники особистісної ідентичності, творчої ідентичності виступають чинниками, що мають неабиякий вплив на подальше життя та розвиток особистості, відповідно, є визначальними в процесі формування ідентичності. Варто відзначити, що під поняттям «творча ідентичність» розуміється усвідомлення себе як творчої особистості, тобто здатність визначати та розвивати свій творчий потенціал, інтереси, захоплення та здібності. Важливими факторами процесу формування ідентичності особистості є не лише самооцінка ідентичності, наявність творчих інтересів, цілей та цінностей, стосунків із оточенням, а й успішна творча самоідентифікація пов'язана з наявністю розвиненої уяви, здатністю до самоконтролю, гнучким та пластичним мисленням.

Перспективи подальших досліджень. У перспективі можливе подальше вивчення означеного питання у формі емпіричного дослідження, що спрямоване на розуміння успішності досягнення ідентичності особами підліткового віку та оцінку окремих факторів, що впливають на процес надбання особистісної ідентичності загалом, творчої ідентичності зокрема, за допомогою існуючих методик, що досліджують актуальний стан досягнення ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Андреева Г.М. Социальная психология сегодня: поиски и размышления. Москва: Издательство психолого-социального института, 2009. 160 с.
2. Антонова Н.В. Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии // Вопросы психологии. 1996. № 1. С.131-143.
3. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. New York: Touchstone Books, 1963. 168 p.
4. Джеймс У. Психология личности. Москва: МГУ, 1982. 288 с.
5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Москва: Флинта, 2006. 342 с.
6. Ильин В.А. Психосоциальная теория как полидисциплинарный подход к анализу социальных процессов в современном обществе. Москва: МГППУ, 2009. 392 с.
7. Ильин В.А. Психология творчества, креативности, одаренности. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 390 с.

8. Ічанська О.М. Становлення особистісної ідентичності в ранньому юнацькому віці: Дис... канд. психол. наук: 19.00.07/ Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова / Ічанська Олена Михайлівна. – К., 2002. – 230 с.
9. Клочек Л.В. Розвиток процесів ідентифікації і відособлення у підлітковому і ранньому юнацькому віці: Автореф. дис. канд. психол. Наук: 19.00.07 / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова / Л.В. Клочек. – К., 2005. – 20 с.
10. Краєва О.А. Проблема кризи ідентичності в період нормативної кризи підліткового віку // Педагогічний процес: теорія і практика. 2016. № 1 (56). С.46-50. URL: <http://pptp.kubg.edu.ua/images/2016/1/11.pdf>
11. Кутіщенко В.П. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
12. Лановенко Ю. Екзистенціальний зміст суб'єктивного аспекту юнацької // Соціальна психологія. 2006. №5.
13. Mead G.H. *Mind, Self, and Society*. Chicago: The University of Chicago Press, 2015. 536 p.
14. Пасько О.М. Психологія: схеми, таблиці, коментарі : навч. посібн. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2013. 270 с.

References

1. Andreeva, G.M. (2009). *Sotsialnaya psikhologiya segodnya: poiski i razmyshleniya [Social psychology today: searches and reflections]*. Moskva: Izdatelstvo psikhologo-sotsialnogo instituta. [in Russian].
2. Antonova, N.V. (1996). Problema lichnostnoy identichnosti v interpretatsii sovremennogo psikhoanaliza, interaktsionizma i kognitivnoy psikhologii [The problem of personal identity in the interpretation of modern psychoanalysis, interactionism and cognitive psychology]. *Voprosy psikhologii - Questions of psychology*, 1, 131-143. [in Russian].
3. Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York: Touchstone Books.
4. Dzheymys, U. (1982). *Psikhologiya lichnosti [Psychology of Personality]*. Moskva: MGU. [in Russian].
5. Erikson, E. (2006). *Identichnost: yunost i krizis [Identity: youth and crisis]*. Moskva: Flinta. [in Russian].
6. Ilin, V.A. (2009). *Psikhosotsialnaya teoriya kak polidistsiplinarnyy podkhod k analizu sotsialnykh protsessov v sovremennom obshchestve [Psychosocial theory as a multidisciplinary approach to the analysis of social processes in modern society]*. Moskva: MGPPU. [in Russian].
7. Ilin V.A. (2009). *Psikhologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti [Psychology of creativity, creativity, giftedness]*. Sankt-Peterburg: Piter. [in Russian].
8. Ichanska, O.M. (2002). *Stanovlennia osobystisnoi identychnosti v rannomu yunatskomu vitsi [Formation of special identity in the early youthful age]*. Kyiv: N. P. Dragomanov National Pedagogical University. [in Ukrainian].
9. Klochek, L.V. (2005). *Rozvytok protsesiv identyfikatsii i vidosoblennia u pidlitkovomu i rannomu yunatskomu vitsi [Development of identification and isolation processes in adolescence and early adolescence]*. Kyiv: N. P. Dragomanov National Pedagogical University. [in Ukrainian].
10. Kraieva, O.A. (2016). Problema kryzy identychnosti v period normatyvnoi kryzy pidlitkovoho viku [The problem of identity crisis during the regulatory crisis of adolescence]. *Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka – Pedagogical process: theory and practice*, 1, 46-50. [in Ukrainian].
11. Kutishenko, V.P. (2010). *Vikova ta pedahohichna psykholohiia [Age and pedagogical psychology]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
12. Lanovenko, Y. (2006). Ekzystentsialnyi zmist subiektyvnoho aspektu yunatskoi [The existential content of the subjective aspect of youth]. *Sotsialna psykholohiia – Social psychology*. [in Ukrainian].
13. Mead, G.H. (2015). *Mind, Self, and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
14. Pasko, O.M. (2013). *Psykhologhiia: skhemy, tablytsi, komentari [Psychology: diagrams, tables, comments]*. Odesa: vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych. [in Ukrainian].

Резюме

Матвийчук А. А. студентка III курса специальности «Психология»,
Киевский университет имени Бориса Гринченко
Краевая О. А. кандидат психологических наук,
старший научный сотрудник лаборатории методологии и теории психологии,
Институт психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины;
доцент кафедры практической психологии,
Киевский университет имени Бориса Гринченко
<https://orcid.org/0000-0001-9681-9966>

Проблема формирования идентичности в подростковом возрасте в контексте развития творческой личности

В статье представлен теоретический анализ исследования процесса формирования идентичности личности в контексте развития ее творчества, включающий в себя изучение теоретических подходов к определению сущности идентичности подростков, в частности, личностной идентичности; исследование факторов, влияющих на формирование и развитие идентичности современного подростка, психологических особенностей творческой идентичности. Идентичность рассмотрена в качестве механизма осознания и присвоения собственного «Я», понимания индивидуальных личностных характеристик, тяготения к самореализации благодаря влечению к развитию творческой способности, склонности к конструктивному разрешению кризиса. Среди определяющих факторов в процессе формирования идентичности выделено наличие: четко сформированной ценностно-мотивационной сферы, творческой компоненты, развитой саморефлексии, определенного круга творческих интересов, сложившейся адекватной самооценки, конструктивных взаимоотношений с социальным окружением и успешного усвоения социальных ролей. Актуализирована научная проблематика исследования творческой идентичности личности в целом и творческой идентичности подростка в частности.

Ключевые слова: идентичность; личностная идентичность; самоопределение; самоидентификация; творческая идентичность; творческая личность; творчество; ценностно-мотивационная сфера; самооценка идентичности; Я-концепция.

Summary

Matviichuk O. O. third-year student of the speciality "Psychology",
Borys Grinchenko Kyiv University
Kraieva O. A. PhD in Psychological sciences,
Senior researcher of Laboratory of methodology and theory of psychology,
G.S. Kostyuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine
Associate Professor of the Department of Practical Psychology,
Borys Grinchenko Kyiv University
<https://orcid.org/0000-0001-9681-9966>

The problem of identity formation in adolescence in the context of creative personality development

Introduction (problem) The article presents a theoretical analysis of the study of the process of identity formation in the context of the development of its creativity, which includes the study of theoretical approaches to determining the essence of adolescent identity, including its personality form; research of the factors influencing formation and development of the identity of the modern teenager, psychological features of creative identity. Identity is considered as a mechanism of awareness and appropriation of one's own "The Self", understanding of individual personal characteristics, the attraction for self-realization due to the attraction to develop creativity,

tendency to constructively resolve the crisis. Among determinatives in the process of forming of identity a presence is distinguished: clearly formed value-motivational sphere, creative component, developed self-reflection, a certain range of creative interests, formed adequate self-esteem, constructive relationships with the social environment, and successful learning of social roles. The scientific problems of research of creating the personal identity in the general and creative identity of the teenager, in particular, are actualized.

Purpose (purpose of the article). The purpose of this article is a theoretical analysis of the problem of adolescent identity in the context of creative personality development, which includes the following tasks: consideration of theoretical approaches to the study of the problem of research; determination of features of formation of personal identity of the adolescent, statement of a problem field of a scientific question of creative identity.

Methods (research methods). Research methods: analysis - modern scientific publications in consonance with the topic of the article were subject to consideration in terms of views on the problem of identity (taking into account the structure of personal identity, approaching awareness of the phenomenon of creative identity); generalization - the transition from individual characteristics of the identity structure to the generalized components that unite them; synthesis - to highlight the features of creative identity through the prism of considering the formation of identity in adolescence in the context of the development of creative personality; synthesis - was used at the stage of combining modern trends specific to scientific thought.

Originality (scientific newness and practical significance of research results). Scientific newness consists in the actualization of scientific issues of research of the phenomenon of creative identity of the individual. Understanding this definition highlights the issue of personal identity, its transparent and complementary features. In the concept of "creative identity", we put the ability to realize themselves as creative person, the ability to determine and develop their creative potential, interests, hobbies, abilities.

Conclusion (conclusions and prospects for further research). Due to the analysis of theoretical literature on the chosen topic, it can be argued that the issue of identity formation is still relevant, because the components of identity structure, indicators of personal identity, creative identity are factors that have a significant impact on future life and personality development, therefore, are decisive in the process of identity formation. It should be noted that the concept of "creative identity" means self-awareness as a creative person, that is the ability to identify and develop their creative potential, interests, hobbies, and abilities. Important factors in the process of identity formation are not only self-esteem, creative interests, goals and values, relationships with others, but also successful creative self-identification associated with a developed imagination, ability to self-control, flexible and plastic thinking.

In the future it is possible to further study this issue in the form of empirical research aimed at understanding the success of achieving identity in adolescents and assessing individual factors influencing the process of acquiring personal identity in general, creative identity in particular, using existing methods to study the current state of achievement identity.

Key words: identity; personal identity; self-determination; self-identification; creative identity, creative personality; creativeness; value-motivational sphere; self-image of identity; Self-concept.

О.О. Матвійчук

О.А.Краєва

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.
Received/Поступила: 31.01.22